

החלטות הנוגעות לשיבת הפליטים הפלסטינים

קטע קריאה 1

חודש מרץ 1948. מלחמת אזרחים בין תושבי הארץ היהודים לערבים מתרחשת כבר כמה חודשים, מלחמה מתמשכת ושוחקת. בחודש זה נראה כי יותר ויותר הפסדים נרשמים לצד היהודי, הפסדים שמובילים לתחושה הולכת וגוברת של חרדה קיומית בקרב המיעוט היהודי בארץ - אז שלישי מתושבי פלסטין המנדטורית. ההנהגה הציונית מחליטה על שינוי אסטרטגיה בלחימה ומקבלת את תוכנית ד', שמסמנת את המעבר ממדיניות של הגנה להתקפה. חלק מסעיפי התוכנית מאשרים גירוש תושבים פלסטינים והרס בתייהם. גירוש פלסטינים מתחיל ממרץ 1948.

במאי 1948 מכריזה החברה היהודית בפלסטין על הקמת מדינה יהודית. אחרי החמישה-עשר במאי מתנהלת הלחימה בין צה"ל לבין צבאות ערב, ובמקביל ממשיך גירוש הפלסטינים. המלחמה מסתיימת ב-1949 עם הצלחות לצד הישראלי: גבולות עדיפים על תוכנית החלוקה ומיעוט פלסטיני בתוך גבולותיה. כ-800 אלף תושבים פלסטינים נאלצו לעזוב את בתייהם. תוך כדי המלחמה החל דיון על השאלה האם לאפשר את חזרתם של הפלסטינים. בין חברי הממשלה היו עמדות שונות: חלק קראו לחזרת הפליטים (למשל נציגי מפלגת מפ"ם) וחלק התנגדו לכך (למשל, ראש הממשלה דוד בן גוריון ושר החוץ משה שרת). במקביל הלך וגבר לחץ בינלאומי על ממשלת ישראל להביא לחזרת הפליטים לבתייהם.

זמן קצר אחרי הכרזת המדינה, בשישה-עשר ביוני 1948, מתכנסת הממשלה החדשה, ולמרות חילוקי הדעות מקבלת את ההחלטה שלא לאפשר לפליטים הפלסטינים לשוב - או כדברי שר החוץ שרת: "הם אינם חוזרים". בתקופה זו מתחילה להירקם מדיניות מניעת השיבה של מדינת ישראל. את המדיניות הוציאו לפועל גופים שונים של הממסד, והיא כללה:

(1) "הרס יישובים ככל שניתן במהלך מבצעים צבאיים.

(2) מניעת כל עיבוד אדמה על-ידם [...]

(3) יישוב יהודים במספר כפרים ועיירות כדי שלא ייווצר ואקום

(4) חקיקת חוקים

(5) הסברה"

מתוך תזכיר של יוסף וייץ לבן גוריון, "טרנספר בדיעבד, סכמה לפתרון שאלת הערבים במדינת ישראל". חמישה ביוני 1948 (אצל: מוריס, 1991).

במהלך המלחמה ובשנים הראשונות לאחריה ניסו פלסטינים רבים לחזור לכפרם. בציבור הישראלי הם כונו "מסתננים", והפקודות הצבאיות נגדם היו ברורות: יש למנוע בכל דרך את שובם. הם נורו וגורשו אל מעבר לגבול. גם בשנים שלאחר המלחמה המשיכה המדינה בהרס יישובים ובתים פלסטיניים. בשנות החמישים נחקק "חוק נכסי נפקדים" שהעביר לרשות המדינה את נכסי הפליטים, אלו שנשארו בגבולות ישראל ואלו שהיו מחוצה להם. חלק מאדמותיהם ניתנו לתושבים ישראלים, למגורים או לחקלאות, חלקם הוסב כפארקים לאומיים ועל חלק מהכפרים ניטעו יערות.

מתוך: מוריס ב. (1991). לידתה של בעיית הפליטים הפלסטיניים 1947-1949. תל-אביב: עם עובד.

פריד, ש. (2003). "הם אינם חוזרים" התגבשות מדיניות החוץ הישראלית באשר לפתרונות האפשריים לבעיית הפליטים הפלסטינים, 1947-1956: מהחלטת החלוקה ועד מלחמת סיני, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב.

קטע קריאה 2

החלטת האו"ם 194

באחד-עשר בדצמבר 1948 התקבלה החלטה באו"ם בנוגע לנושאים שונים הקשורים למצב בפלסטין-ארץ ישראל. החלטה זו עסקה בהקמת ועדת פיוס של האו"ם, בהגנה על מקומות קדושים, במעמדה של ירושלים, ועוד; אך עיקר פרסומה בא בעקבות הפסקה שהתייחסה לנושא הפליטים (סעיף 11 - ראו להלן). פסקה זו משמשת בסיס לתביעה הבינלאומית והפלסטינית לממש את זכות השיבה הפלסטינית.

סעיף 11 של החלטה 194 אומר:

" [...] הפליטים אשר ברצונם לשוב לבתיהם ולחיות בשלום עם שכניהם יורשו לעשות זאת במועד המוקדם ביותר האפשרי מבחינה מעשית. בעבור רכושם של אלה אשר יעדיפו לא לעשות כן, או רכוש שנפגע או אבד, ישולמו פיצויים לפי עקרונות המשפט הבינלאומי. [...] על ועדת הפיוס לסייע לשיבתם למולדת [repatriation], ליישובם מחדש, לשיקומם הכלכלי והחברתי של הפליטים וכן לתשלום הפיצויים [...]".

החלטה זו שבה ומאשררת במועצת האו"ם מדי שנה. ישראל קיבלה על עצמה יישום החלטה זו כשהתקבלה כחברה באו"ם (החלטה 273 של האספה הכללית של האו"ם, 11.5.1949).

ניתן לקרוא את ההחלטה כולה באתר האינטרנט של האו"ם, בכתובת:
<http://domino.un.org/unispal.nsf/0/c758572b78d1cd0085256bcf0077e51a?OpenDocument>